

Марія Гуляєва,

асистент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці)

Mariia Guliaieva,

Assistant,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi)
m.gulyaeva@chnu.edu.ua

УДК 374; 377.4

ОСВІТНІ ПОТРЕБИ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

EDUCATIONAL NEEDS OF ADULT POPULATION: RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH

У статті порушені актуальні для сучасної освітньої парадигми проблеми: плановий перехід від концепції «освіти на все життя» до «освіти протягом життя», розуміння суспільством сутності андрагогіки та освіти дорослих як таких, виклики, що постають перед освітою дорослих в Україні, мотивація людини до здобуття чи продовження освіти вже у дорослому віці.

Мета статті полягає у висвітленні стану, потреб і перспектив ринку освітніх послуг для дорослого населення на прикладі м. Чернівці. Відповідне пілотне емпіричне дослідження проводилося в рамках спільного українсько-німецького науково-дослідного проекту, спрямованого на розробку концепції спеціалізації «Освіта дорослих та післядипломна освіта» у вищих навчальних закладах України.

Методологічну основу дослідження становлять положення гуманістичної філософії освіти, концептуальні положення педагогіки, андрагогіки і психології про навчання дорослої людини.

Дослідження продемонструвало, що ринок освітніх послуг для дорослого населення є реально функціонуючим та активно діючим, проте хаотичним. Це доводить: практичному досвіду в галузі освіти дорослих досі бракує систематизації, наукової рефлексії та цілісного теоретичного обґрунтування.

Ключові слова: андрагогіка, освіта дорослих, освіта впродовж життя, дорослий учень, ринок освітніх послуг для дорослого населення.

The article raises the most urgent problems of the modern educational paradigm: the planned transition from the concept of "education for the whole life" to "lifelong education", social attitude and understanding of the essence of andragogy and adult education, challenges of adult education in Ukraine, person's motivation to acquire or continue education in adulthood.

The purpose of the article is to show the state, needs and prospects of the educational services market for the adult population in Chernivtsi. The corresponding pilot empirical research was conducted at the first stage of a joint Ukrainian-German research project aimed at developing the concept of specialization "Adult education and postgraduate education" in higher educational institutions of Ukraine. The results of the questionnaire of three groups of respondents, which included both real and potential participants in the adult education process, were exposed and analyzed. Such a sample is sufficient to extrapolate the obtained results to the adult education system in general.

Methodological basis of the research are the provisions of the humanistic philosophy of education, the conceptual provisions of pedagogy, andragogy and psychology of adult education.

Graphical and descriptive representation of the received results allows to form adequate ideas about the orientation of the adults' educational demands, the level of satisfaction with the available educational proposals, recognition of necessity to professionalize and academicize this area of educational services by all participants in the adult education process. The research has shown that the educational services market for the adult population is actually functioning and active, but chaotic. This proves: practical experience in the field of adult education needs systematization, scientific reflection and holistic theoretical substantiation.

Key words: andragogy, adult education, lifelong education, adult learner, educational services market for the adult population.

В статье затронуты актуальные для современной образовательной парадигмы проблемы: плановый переход от концепции «образования на всю жизнь» к «образованию в течении жизни», понимание обществом сущности андрагогики и образования взрослых как таковых, вызовы, стоящие перед образованием взрослых в Украине, мотивация человека к получению или продлению образования уже во взрослом возрасте.

Цель статьи заключается в освещении состояния, потребностей и перспектив рынка образовательных услуг для взрослого населения на примере г. Черновцы. Соответствующее пилотное эмпирическое исследование проводилось в рамках совместного украинско-немецкого научно-исследовательского проекта, направленного на разработку концепции специализации «Образование взрослых и последипломное образование» в высших учебных заведениях Украины.

Методологическую основу исследования составляют положения гуманистической философии образования, концептуальные положения педагогики, андрагогики и психологии об обучении взрослого человека.

Исследование показало, что рынок образовательных услуг для взрослого населения является реально функционирующим и активно действующим, но хаотичным. Это доказывает: практическому опыту в области образования взрослых до сих пор не хватает систематизации, научной рефлексии и целостного теоретического обоснования.

Ключевые слова: андрагогика, образование взрослых, образование в течении жизни, взрослый ученик, рынок образовательных услуг для взрослого населения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний темп життя, стрімкий розвиток науки, техніки і технологій, процеси глобалізації, суспільних трансформацій і перетворень вимагають від людини постійного оновлення отриманих знань та здобуття нових. Закономірними стають відмова від концепції «освіти на все життя», перехід до ідеї «освіти протягом життя» та визнання освіти дорослих як найважливішого атрибуту й засобу розвитку суспільства. Саме тому активно розвивається андрагогіка як наукова дисципліна в сфері освіти, що обґрунтовує специфічні підходи до організації навчання дорослих. Наразі в Україні спостерігаємо зростання інтересу до даної сфери суспільного життя, тобто до процесу освіти дорослих, та андрагогіки як її методичної, методологічної та дидактичної основи. Підтвердженням цьому є спільний українсько-німецький науково-дослідний проект «На шляху до запровадження наукової галузі «Освіта дорослих і післядипломна освіта» в Україні. Розробка концепції спеціалізації «Освіта дорослих і післядипломна освіта» у вищих навчальних закладах України», що у 2017 р. реалізовується на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та Університету міста Аугсбург.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Науковою базою для роботи над проектом стали філософські, теоретико-методологічні й концептуальні положення таких учених як О. Аніщенко, С. Архипова, С. Болтівець, О. Вербицький, С. Змейов, Л. Лук'янова, Н. Нічкало, Л. Сігаєва, І. Фольварочний, науковий доробок яких дозволив визначити підходи до розглядуваної проблеми й розробити методичний інструментарій для емпіричного дослідження ринку освітніх послуг для дорослого населення.

Формування мети статті. Метою статті є висвітлення стану, потреб і перспектив ринку освітніх послуг для дорослого населення на прикладі м. Чернівці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В рамках першого етапу зазначеного науково-дослідного проекту відбулося пілотне емпіричне дослідження освітніх потреб і запитів дорослого населення, з'ясування наявних освітніх пропозицій для дорослих у м. Чернівці. Для цього було розроблено анкети для трьох груп респондентів:

- експертів у галузі освіти дорослих;
- дорослих учнів (власне дорослих, що продовжують чи здобувають освіту);
- пересічних громадян.

Такий підхід до поділу респондентів на групи слугував ідеї охопити дослідженням усіх учасників процесу освіти дорослих [3, с. 17]: як реально задіяних на момент опитування, так і потенційних; як дорослих учнів, так і викладачів.

При розробці анкет бралися до уваги основні андрагогічні принципи як науково обґрунтовані керівні норми освітньої діяльності, спрямовані на реалізацію суспільних та індивідуальних освітніх потреб дорослої людини щодо її професійного, загальнокультурного та наукового рівнів й провідні положення андрагогічного підходу до освіти в цілому [8, с. 25]. До таких принципів належать: пріоритетність самостійного навчання; спільна діяльність всіх учасників освітнього процесу та їх взаємодія; використання наявного позитивного життєвого досвіду, практичних знань, умінь, навичок того, хто навчається; індивідуалізація навчання; системність навчання; контекстність навчання; актуалізація результатів навчання; елективність навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання [4, с. 111-112]. Провідні положення андрагогічного підходу певною мірою дублюють перераховані принципи і полягають у наступному: головна роль у власній освіті належить самому фахівцю; навчання має враховувати індивідуальні особливості дорослого учня, відповідати його освітнім потребам і одночасно їх розвивати; у процесі навчання дорослих необхідно опиратися на їхнє прагнення до саморозвитку; навчальний процес – це спільна діяльність тих, хто навчається з тими, хто навчає [7].

Результати опитування подані відповідно у розрізі зазначених груп.

Група 1 – експерти. Вибірку склали 33 респонденти, серед яких 14 – методисти Чернівецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, 19 – інші, залучені в освіту дорослих, фахівці. Середній вік респондентів даної групи – 52 роки. У 14 респондентів досвід роботи з дорослими учнями складає понад 20 років. Результати і відповіді на ключові питання анкети виглядають наступним чином.

Переважна більшість респондентів – 30 з 33 – позитивно налаштовані на роботу з дорослими учнями та чітко уявляють цілі і завдання освіти дорослих, що є гарним показником.

20 експертів стверджують, що знайомі з принципами і технологіями навчання дорослих, психофізіологічними особливостями розвитку дорослих учнів, проте не володіють знаннями щодо андрагогічної моделі навчання.

Переваги роботи з дорослими учнями експерти проранжували так (відповіді подані в порядку спадання):

1. розуміють сенс навчання, мають чітку орієнтацію на результат (знають, що їм потрібно) – 21 респондент;
2. здатні до самоорганізації навчальної діяльності та самоконтролю – 19 респондентів;
3. мають життєвий досвід – 16 респондентів;

4. можуть самі вибирати і оцінювати способи і форми навчання – 10 респондентів;
5. інше – 5 респондентів.

Щодо труднощів роботи з дорослими учнями думки респондентів значно варіювалися, адже практично у кожного був свій варіант відповіді, базований на досвіді роботи. Такий наратив свідчить про використання респондентами принципу індивідуального підходу до процесу викладання. Серед запропонованих варіантів на першій позиції опинилися два фактори – невпевненість у достатньому рівні необхідних знань, власної кваліфікації та недостатність знань про специфіку навчальної взаємодії з дорослою аудиторією.

На питання «Чи маєте потребу в спеціальній підготовці до роботи з дорослими учнями?» «Так» відповіли 10 респондентів, «Ні» – 6, «Частково» – 17.

Як бачимо, практикуючі експерти визнають та зважають на специфіку педагогічної діяльності та роботи з дорослими учнями, більшість володіють необхідними знаннями й навиками роботи з ними, проте з андрагогічною моделлю навчання не знайомі, що свідчить про відсутність системного методичного підходу до забезпечення освіти дорослих в м. Чернівці на даний момент.

Група 2 – дорослі учні – слухачі курсів, студенти (дорослі, що фактично продовжують чи здобувають освіту). До вибірки увійшли 48 респондентів, середній вік яких – 35 роки. На момент дослідження 30 респондентів паралельно з навчанням працювали за основним місцем роботи, 18 – займалися лише навчанням. Результати і відповіді на ключові питання анкети виглядають наступним чином.

Серед мотивів навчання у дорослому віці переважають (в порядку спадання):

1. саморозвиток – 36 респондентів;
2. знання необхідні для комфортного подорожування та професійного зростання – по 12 респондентів відповідно;
3. вимога подальшого навчання, працевлаштування закордоном та інше – по 6 респондентів відповідно.

Повністю задоволені навчанням 30 респондентів, частково – 18.

Така картина логічно співвідноситься зі зростаючими вимогами суспільства до сучасної людини як фахівця та активного відповідального громадянина [6, с. 54].

Щодо питань «Чи задовольняє професійний рівень викладачів?» та «Чи враховуються вікові особливості дорослого в процесі викладання?» думки респондентів збігаються – маємо 24 відповіді «Так, задовольняє» і 24 відповіді «Частково» на перше та друге питання.

Переважна більшість респондентів – 36 – вважають, що для роботи з дорослими учнями потрібна спеціальна підготовка, 12 – ні.

Результати відповіді на останнє питання є досить парадоксальними, дискусійними і такими, що потребують подальшого дослідження, зважаючи на той факт, що 50 % респондентів лише частково задоволені професійним рівнем викладачів та вважають, що їх вікові особливості в процесі навчання враховані не повною мірою.

Група 3 – пересічні громадяни (потенційні учасники процесу освіти дорослих). Вибірку склали 52 респонденти, середній вік яких – 41 рік. Анкетування дозволило отримати наступні результати.

На запитання «Чи маєте потребу навчатися у дорослому віці?» ствердно відповіли 30 респондентів, мають часткову потребу – 20 і лише 2 респондентів не мають такої потреби.

Серед знань, що потрібні респондентам, у пріоритеті знаходяться (у порядку спадання):

1. Іноземна мова – 41 респондент.
2. Комп'ютерна грамотність – 32 респонденти.
3. Психологія – 28 респондентів.
4. Правова грамотність – 20 респондентів.
5. Кулінарія, доведення та підприємницька діяльність – по 12 респондентів.
6. Виховання дітей, мистецькі уміння та сільськогосподарська сфера – по 10 респондентів.
7. Інше – 9 респондентів.
8. Політична грамотність – 6 респондентів.

Графічно отримані дані зображені на рисунку 1.

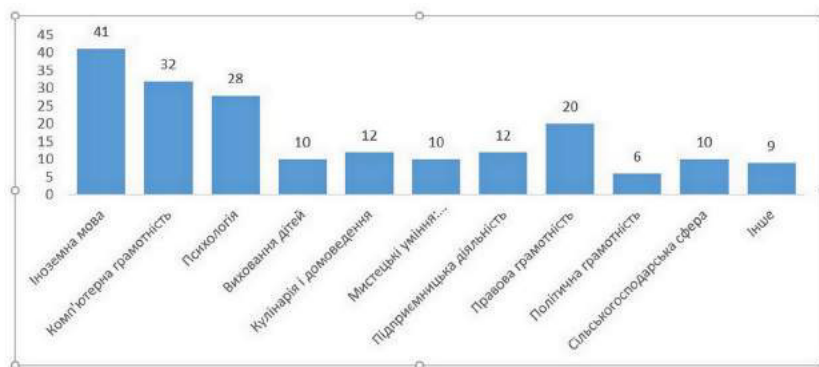

Рис. 1. Сфери знань, затребуваних серед дорослого населення

В цілому такі результати відповідають освітнім трендам [1, с. 158-159], сформованим на вимогу урбанізованого інформаційного та цифрового суспільства, проте низький показник затребуваності політичної грамотності відрізняє спрямованість освітніх запитів опитаних від закордонних тенденцій і пріоритетів. Так, в Європі, зокрема Німеччині, політична освіта дорослих займає одне з провідних місць [10, с. 34], що відповідає ідеям розбудови демократичного суспільства, формування громадянської позиції, ствердження соціальної та особистої відповідальності.

Більшість респондентів задовольняють освітні потреби за допомогою інтернету і самоосвіти – 44 та 40 відповідно. Значно менше звертаються за консультацією до фахівця, йдуть навчатися на курси чи здобувають офіційну професійну освіту – 22, 10 та 2 респондентів відповідно (рисунком 2).

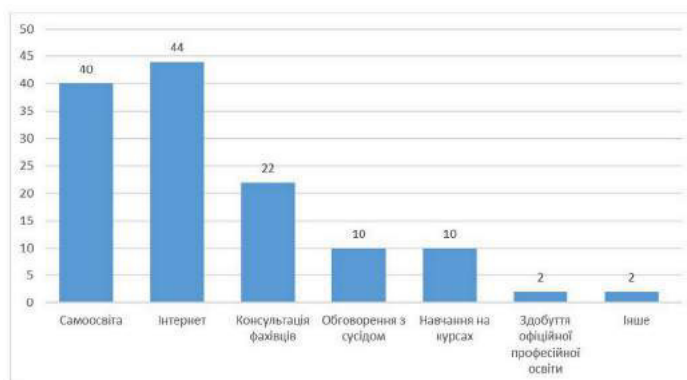

Рис. 2. Шляхи задоволення освітніх потреб

Знають про наявні освітні пропозиції для дорослих менше половини опитаних – 24 людини. Джерелом таких відомостей в більшості випадків є реклама та спілкування з друзями (так відповіли всі респонденти із зазначеної групи).

Скористатися існуючими освітніми пропозиціями готові лише 18 респондентів із 24 обізнаних.

Натомість майже абсолютним є показник визнання необхідності інформувати населення про можливості навчання у дорослому віці – так вважають 50 респондентів з 52.

На особливу увагу заслуговує питання стосовно умов, за яких респонденти готові скористатися наявними пропозиціями освіти дорослих. Переважна більшість розглядає перспективи подальшого навчання за умови, що воно буде безкоштовним, – 44 респонденти. Значно менша частка опитаних готові навчатися за власні кошти і за кошти організації, в якій працюють, – 28 та 26 респондентів відповідно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ринок освітніх послуг для дорослого населення у м. Чернівці є багатокомпонентним і таким, що намагається відповідати сучасним вимогам до підготовки висококваліфікованого та обізнаного фахівця. Проте водночас він є безсистемним та потребує професійно підготовлених до роботи з дорослими учнями викладацьких кадрів, що визнають як практикуючі експерти, так і дорослі учні. Дослідження підтвердило факт, що фахівці, які надають освітні послуги дорослим (в установах, організаціях і підприємствах, де здійснюється професійне навчання, підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації, навчання людей третього віку тощо), переважно не мають спеціальної андрагогічної підготовки, що негативно відображається на якості самих послуг та рівні задоволеності ними з боку здобувачів знань. Виришенню цього завдання слугують ідеї академізації та професіоналізації освіти дорослих в Україні, що дозволять у подальшому здійснювати університетську підготовку фахівців-андрагогів, стабілізувати ринок освітніх послуг для дорослого населення, збільшити кількість освітніх пропозицій та підвищити якість освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів.

1. Аніщенко О. Тренди освіти дорослих: реалії та перспективи / Олена Аніщенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. / за ред. І. П. Аносова. – Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – № 2 (15). – С. 155-160. – (Серія «Педагогіка»).
2. Архипова С. П. Освіта дорослої людини: філософсько-методологічні проблеми і нові соціально-педагогічні орієнтири / С. П. Архипова // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2011. – Вип. 203. – Ч. 3. – С. 3-10.
3. Архипова С. П. Соціально-педагогічні аспекти освіти різних категорій дорослих [Текст] : монографія / С. П. Архипова. – Черкаси : ФОП Пономаренко Р. В., 2013. – 353 с.
4. Змеев С. И. Андрагогика : основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
5. Лук'янова Л. Професійна діяльність викладачів-андрагогів (зарубіжний досвід) / Л. Лук'янова // Порівняльна професійна педагогіка. – 2014. – № 3. – С. 119-123.
6. Лук'янова Л. Б. Особливості мотивації навчання дорослої людини / Л. Б. Лук'янова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 1.40. – С. 52-55.

7. Ніколенко Л. Андрагогічний підхід до навчання дорослих у системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / Л. Ніколенко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2010_1/Nikolenko.doc. pdf.
8. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади : [монографія] / авт. кол. : Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігаєва, О. В. Аніщенко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 272 с.
9. Тимчук Л. Нова професія «андрагог»: актуальність і перспективи / Л. Тимчук // Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи» м. Сладковичево, Словацька Республіка. – Sladkovicovo, Slovenska republika, 2017. – 247 s. – S.165-168.
10. Weiterbildungsverhalten in Deutschland 2014. Ergebnisse des Adult Education Survey – AES Trendbericht. Bundesministerium für Bildung und Forschung. – Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2015. – 73 S.

Reference

1. Anishhenko O. Trendy osvity doroslykh: realiyi ta perspektyvy / Olena Anishhenko // Naukovyj visnyk Melitopol's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu : zb. nauk. pr. / za red. I. P. Anosova. – Melitopol' : Vyd-vo MDPU im. B. Khmel'nycz'kogo, 2015. – # 2 (15). – S. 155-160. – (Seriya «Pedagogika»).
2. Arkhypova S. P. Osvita dorosloyi lyudyny: filosof's'ko-metodologichni problemy i novi social'no-pedagogichni oryentyry / S. P. Arkhypova // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Seriya Pedagogichni nauky. – Cherkasy, 2011. – Vyp. 203. – Ch. 3. – S. 3-10.
3. Arkhypova S. P. Social'no-pedagogichni aspekty osvity riznykh kategorij doroslykh [Tekst] : monografiya / C. P. Arkhypova. – Cherkasy : FOP Ponomarenko R. V., 2013. – 353 s.
4. Zmееv S. I. Andragogika : osnovy teorii, istorii i tekhnologii obucheniya vzroslykh / S. I. Zmееv. – M. : PER SE, 2007. – 272 s.
5. Luk'yanova L. Profesiynna diyal'nist' vykladachiv-andragogiv (zarubizhnyj dosvid) / L. Luk'yanova // Porivnyal'na profesiynna pedagogika. – 2014. – # 3. – S. 119-123.
6. Luk'yanova L. B. Osoblyvosti motyvatsiyi navchannya dorosloyi lyudyny / L. B. Luk'yanova // Naukovyj visnyk Mykolayivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'kogo. Seriya : Pedagogichni nauky. – 2013. – Vyp. 1.40. – S. 52-55.
7. Nikolenko L. Andragogichnyj pidkhd do navchannya doroslykh u systemi pisyadyplomnoyi osvity [Elektronnyj resurs] / L. Nikolenko. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2010_1/Nikolenko.doc. pdf.
8. Osvita doroslykh: teoretichni i metodologichni zasady : [monografiya] / avt. kol. : L. B. Luk'yanova, L. Ye. Sigayeva, O. V. Anishhenko ta in. – K. : Pedagogichna dumka, 2012. – 272 s.
9. Tymchuk L. Nova profesiya «andragog»: aktual'nist' i perspektyvy / L. Tymchuk // Mizhnarodna nauково-praktychna konferenciya «Innovacijni naukovy doslidzhennya u sferi pedagogiky ta social'noyi roboty» m. Sladkovichevo, Slovacz'ka Respublika. – Sladkovicovo, Slovenska republika, 2017. – 247 s. – S.165-168.
10. Weiterbildungsverhalten in Deutschland 2014. Ergebnisse des Adult Education Survey – AES Trendbericht. Bundesministerium für Bildung und Forschung. – Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2015. – 73 S.

Рецензент: Тимчук Л.І., доктор педагогічних наук, професор Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича

